

A TEJÁGAZAT HELYZETE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A TEJ- ÉS TEJTERMÉK-FOGYASZTÁS ALAKULÁSÁRA

BALOGH Péter

Debreceni Egyetem,
Gazdaságtudományi Kar
(University of Debrecen, Faculty of
Economics and Business Administration)
H-4032 Debrecen, Böszörményi út 138.
e-mail: balogh.peter@econ.unideb.hu

THE SITUATION OF THE DAIRY SECTOR WITH REGARD TO THE CONSUMPTION OF MILK AND MILK PRODUCTS

The aim of this research is to explore the milk and dairy consumption habits by analyzing the dairy sector and the changing consumption patterns. The findings of this paper contribute to strengthen the previous results about the milk and dairy sector, especially about consumption. Global milk and dairy production and trade will exhibit a constant growth rate in the next decade. Among the nations of the world, China may become a determining dairy trade market in the future. Hungarian dairy trade aimed mostly at the neighbouring countries. Hungarian dairy export consists mostly of unprocessed or semi processed products with low added value to the destination of Italy, Romania, Slovakia and Croatia. The dairy import consists of processed products with high added value, therefore at higher price level, mostly from Germany, Poland and Slovakia. The level of milk and dairy consumption is low in Hungary compared to the EU average due to the weak solvency of Hungarian consumers. The consumers' needs are constantly increasing parallel with the growing population looking for products with higher added value. The milk marketing became more and more concentrated. Both the EU and Hungary have the aim of reaching better milk and dairy assessment in order to improve milk and dairy consumption.

I. BEVEZETÉS – INTRODUCTION

Napjaink fogyasztója a változatosságot kedveli. A mai felgyorsult világban folyamatosan átalakulnak a táplálkozási szokások, ezen belül pedig a tej- és tejtermékfogyasztás is. Az állati termékek egy főre jutó fogyasztásában még mindig nagy különbségeket mérhetünk nemcsak a fejlődő és a fejlett országok összetételében, hanem az egyes régiók szintjén, sőt még akár a régiókon belül is. Ezek a különbségek különösen szembetűnőek a tejtermékek esetében, hiszen itt kontinensenként, országonként eltérő fogyasztási szokásokat tapasztalhatunk.

A tejfogyasztási szokások kultúránként eltérőek. Míg Franciaországban nagy hagyománya van a tej és tejtermékek, leginkább a sajtok fogyasztásának, addig Kínában az elmúlt években vált intenzívebbé a tej és tejtermék fogyasztásának népszerűsítése, és az ázsiai országban ekkor került sor a vonatkozó jogszabályi környezet megalkotására is. Az ingyencsek úgy tartják, hogy az egyes francia borokhoz különböző ízvilágú sajtok illenek. Ázsiában, ezen belül Mongóliában az ősmagyarok által szívesen fogyasztott kumis az egyik legnépszerűbb, hagyományos népi ital. Kínában az elmúlt években kezdett növekedni a tejfogyasztás mértéke, mivel felismerték a tej jótékony hatását az emberi szervezetre, illetve a dél-ázsiai étrend állati fehérjéinek fő forrásai is a tejtermékek (VŐNEKI és MÁNDI-NAGY, 2014).

A magyar fogyasztók tej és tejtermék fogyasztását a jövedelmük és a reklámok határozzák meg. Leginkább az olcsóbb kategóriás tömegtermékeket keresik, vásárolják meg, figyelmen kívül hagyva azok összetételét. A világ fogyasztási trendjével ellentétben a magyarok tej és tejtermék fogyasztása alacsony, elmarad az EU fejlettebb tagországaitól. A hazánkban található tejtermék kínálat kedvezőtlen a magyar gazdaság számára, mivel az import termékek aránya 20-80%.

A fogyasztókat különböző kampányok segítségével célszerű a magyar termékek vásárlására ösztönözni. Ha hazánkban több magyar termék fogyna, az nem csupán a gazdaságra lenne élénkítő hatással, hanem jó minőségű magyar tejtermék kerülhetne a magyar családok asztalára is. Az ember számára a tej az alapélelmiszerek többségéhez hasonlóan nélkülözhetetlen. Nem csupán Magyarországon, hanem a világon is fontos cél, hogy az emberek minél több tejet és tejterméket fogyasszanak, mivel a tej alkotóelemei az emberi élet valamennyi szakaszában meghatározó szerepet töltenek be (magzati kortól az időskorig). Magyarországon is kívánatos lenne az éves fogyasztás emelkedése, mivel a magyar lakosság jelentős része csonttrikulásban szenved.

A tejágazatnak jelenleg több mint 7 milliárd fogyasztót kell kiszolgálnia, és körülbelül 1 milliárd embernek biztosít megélhetést a tej és tejtermék ellátási lánc (IFCN, 2016). A világ tejtermelése az előző éves értékhez képest 1%-os bővülést követően 2016-ban meg-

közelítette a 820 millió tonnát (AKI, 2016). A fejlődő országok fejlődését legfőképp a kínai importigény, továbbá a termelők tejpiaci válságra adott válaszaik fogják befolyásolni. Noha a következő évtizedben a mai 2,0%-os éves növekedési ütem várhatóan 1,8%-ra fog csökkenni, még így is 23%-kal nőtt a tejtermelés 10 év alatt. A fejlődő országokban a növekedést elősegíti a fajlagos tejhozamok emelkedése, a takarmányárak csökkenése és a tejhasznú tehének állományának nagyobb mérete, ami előrelépés, hiszen az előző évtized termelés-többletét leginkább az állomány növelésével érték el. A fejlett országokban a tejtermelés várhatóan évi 1%-kal fog emelkedni, amely – a tejelő állomány számának kisebb mértékű csökkenéséből kifolyólag – kizárólag a fajlagos hozamok további növekedéséből származik majd. A termelésnövekedés 73%-át fejlődő országok, főleg India és Pakisztán adják (AKI, 2016; OECD-FAO, 2016). A tejtermék növekedése elsősorban a friss tejtermékekből származik majd (2,9% éves növekedés a fejlődő országokban) és főként belpiaci fogyasztási célt fog szolgálni. A főbb tejtermékek termelése a tejtermeléshez hasonló ütemben fog bővülni. Indiában és Pakisztánban is a termelt mennyiség túlnyomó részét belföldön, friss formában fogyasztják el, azaz nem várható, hogy a feldolgozott termékek fogyasztásban betöltött aránya növekedjen (OECD-FAO, 2016). A kibocsátás várhatóan Ázsiában, Észak- és Közép-Amerikában növekedhet, de Európában és Afrikában stagnálni, míg Óceániában és Argentínában csökkenni fog a tejtermelés (AKI, 2016).

A 2005-ös 327 milliós tejelő állományszám 2015-re elérte a 370 milliós egyedszámot világszerte. Ez az érték 2025-re 405 millió egyedre nőhet. Az átlagos tejhozam 2,1 tonna/egyed/év volt 2015-ben, amely 2025-re 2,5 tonna/egyed/évre növekedhet (IFCN, 2016). Az óceániai tejelő állomány 2,7%-kal csökkent 2015-ben az alacsony tejárak miatt. Az aszály és a kedvezőtlen időjárás visszafogták a legelőre alapozott tejtermelést 2016-ban, az új-zélandi tejtermelés akár 7%-kal is csökkenhet Kína visszaeső importja, a kedvezőtlen időjárás és a növekvő környezeti terhelés következményeként. Ez jelentősen érinti a világpiacon, mivel Új-Zéland a legnagyobb globális exportőr a tejtermékek nemzetközi piacán (OECD-FAO, 2016).

Globális szinten 2015-ben az átlagos tej- és tejtermék fogyasztás tejegegyenértékben kifejezve 114 kg/év volt (IFCN, 2016). Az egy főre jutó fogyasztás a fejlődő országokban tovább nő, amit elősegít a jövedelmek növekedése, a tejtermékek alacsonyabb ára és a fogyasztási szokások változása, amelyek az állati eredetű termékek fogyasztásának kedveznek az alapvető élelmiszerekkel szemben. Közép-Keleten és Ázsiában várhatóan továbbra is a kimagaslóan erős lesz a fogyasztás növekedése (0,8 és 1,7% közötti átlagos növekedés évente). A legacsonyabb növekedést a sajtok, a legmagasabbat a friss tejtermékek körében valószínűsíthetjük. A fejlett országokban 0,5% és 1,1% között növekedhet a tejtermékek fogyasztása (előbbi a friss tejtermékekre, utóbbi a sovány tejporra vonatkozik) (OECD-FAO, 2016).

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS – LITERATURE REVIEW

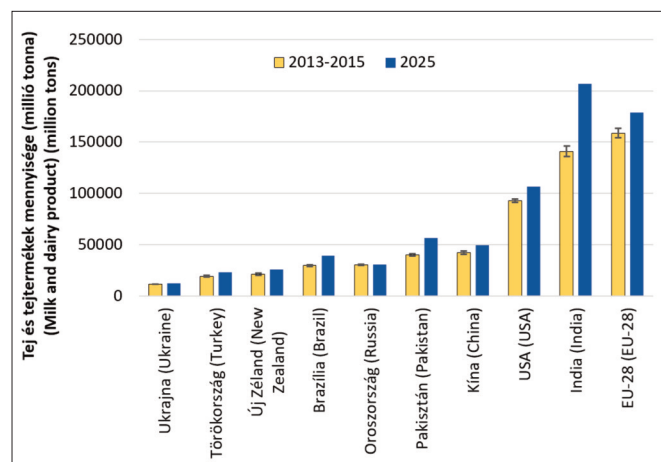
2.1. A világ tej és tejtermék előállításának és nemzetközi kereskedelmének helyzete – The situation of the world milk and dairy production and its international trade

A tejtermékek iránti globális kereslet az utóbbi években folyamatosan növekedett. 2016-ban a tejtermékek kereskedelme tejegegyenértékben kifejezve meghaladta a 70 millió tonnát, amely a globális kereskedelem 7-8%-a (FAO, 2016).

Az oroszországi importtilalom miatt a legjelentősebb tejtermékeket exportáló országoknak (Ausztrália, USA, Kanada és az EU-28) új piacok felé kellett nyitniuk, például az EU sajtxportjának harmadát veszítette el. 2013-2015 között több mint 60%-kal esett vissza Oroszország sajtimportja a korlátozások miatt. Az embargó elsősorban az orosz sajt piacon meghatározó szerephez jutó Fehéroroszországnak kedvezett. Az elmúlt évtizedekben Kína tej és tejtermékek iránti importigénye éves átlagban 20%-os növekedési rátát mutatott, ami az elkövetkező évtizedben várhatóan mérséklődni fog. Jelenleg a sovány tejpor és a sajt fő exportőre az EU, a vajé és a teljes tejporé Új-Zéland, a tejtermékek közül leginkább a vaj, a sajt és a sovány tejpor szerepe mutat növekvő tendenciát (OECD-FAO, 2016).

A világ tej és tejtermék termelése az utóbbi évtizedekben fokozatosan nőtt, 2014-2024 között várhatóan eléri a 935 millió tonnát. A növekedés üteme a következő évtizedben fokozatosan csökkenni fog, fejlett országokban évente átlagosan 1,8%-os, fejlődő országokban 2,7%-os növekedés várható (HARANGI et al., 2016). A tejtermelés növekedését a növekvő globális népesség, a változó nyugati fogyasztói szokások, a középosztály javuló jövedelmhelyzete és az urbanizációs folyamatok segítik elő (EMB, 2013). Az elmúlt évtizedben a kínálat bővülése főként az állatállomány növeléséből származott, de a következő évtizedben a növekedés nagyobb részét az egy tehénre jutó tejhozam javulásával érték el. Ez egyben azt is jelzi, hogy a korlátozott vízmennyiség és földterület gátat szab az állománybővítésnek, főleg Ázsiában. A fejlődő országok fogják a kínálatnövekedés háromnegyedét adni, a fajlagos hozamok emelkedésének és a növekvő állatállománynak köszönhetően (OECD-FAO, 2016).

Az elmúlt évek során a világ legjelentősebb tej és tejtermék előállítói az EU, India és az USA voltak. A legjelentősebb előállító országok termelésének alakulását 2013-2015 között és a 2025-re várható termelés mértékét az 1. ábra mutatja be.

1. ábra

Fig. 1

A világ tej és tejtermék előállításának alakulása a legjelentősebb előállító országokban (2013-2015 és 2025)
(Milk and dairy production in the major producing countries, (2013 – 2015 and 2025))

Forrás (Source): OECD-FAO, 2016 alapján saját szerkesztés

2014-ben a fő exportőr országok (EU, USA, Új-Zéland) 10 millió tonnával, 2015-ben további 4,5 millió tonnával növelték a tejtermelést. 2016-ban az USA-ban a termelés 1,9 millió tonnával nőtt, Ausztráliában nem változott, Új-Zélandon 0,6 millió tonnával csökkent. Az EURÓPAI BIZOTTSÁG (2016a) 2 millió tonnás

növekedéssel számolt az elmúlt évben, amely az EU tejtermelésének 1%-os bővülését jelentette. 2025-re a legnagyobb növekedést várhatóan India fogja elérni, amellyel a legnagyobb előállító orszaggá válhat, így az EU a második helyre szorul vissza. Az USA mellett Kína, Pakisztán és Oroszország termelése játszik jelentős szerepet globálisan (OECD/FAO, 2016). Indiában a bivalytej aránya már eléri az 50%-ot a teljes tejtermelésen belül, az előállított tejet pedig elsősorban folyadéktej és nem feldolgozott tejtermék formájában fogyasztják. Tejtermelésének növekedését elősegíti, hogy a szarvasmarha génállományának javítására irányuló kormányzati programokat implementált az indiai kormány (MÁNDI-NAGY, 2014a). A jelentős bővülés ellenére mégsem fog meghatározó szerepet játszani a világpiacon, mivel az előállított tejtöbbletet a belső piacon fogyasztják el (EUROPEAN COMMISSION, 2015).

2016 januárja és áprilisa között 8%-kal esett vissza a sovány tejporkivitel az előző évhez képest, elsősorban a kőolaj árának mérséklődése miatt, így például az Algériába és Egyiptomba irányuló sovány tejporkivitel 21, illetve 23%-kal csökkent. Az EU 2016-os sovány tejporkivitel előállítás 1,6 millió tonnás mennyiségével rekordszintet ért el, 4,5%-kal meghaladva az előző évi értékeket. A sovány tejporkivitel az előző éves bázishoz mérten 3,5%-kal csökken 2016-ban, a belföldön elfogyasztott termékek mennyisége pedig 1%-kal esik vissza, ezért a sovány tejporkészlete az év végére 550 ezer tonnára nő, amelyből 430 ezer tonna lesz az intervenció készlet. 2017-ben 8%-kal kell mérsékelni a sovány tejporkivitelét annak érdekében, hogy helyreálljon a piaci egyensúly, feltéve, hogy az export 15%-kal emelkedik és a készletek értékesítésére nem kerül sor. Ez a jelenlegi kilátások alapján megvalósítható célkitűzés (POPP et al., 2016).

A tejtermékek körében előreláthatólag Afrika, Pakisztán, Irán és India fogja növelni nettó importját, míg az EU, Új-Zéland, Fehéroroszország, Argentína és az utóbbi években egyre jelentősebb eredményeket elérő Románia exportőri pozícióját erősíti majd meg (IFCN, 2016). Az EU tejkínálata 13 millió tonnával növekedhet az elkövetkező években, évi átlagban 0,8%-kal, főként a növekvő globális keresletnek, belső fogyasztásnak és növekvő versenyképességnek köszönhetően (EUROPEAN COMMISSION, 2015).

2.2. A tejtermékek árának alakulása az EU-ban – Changes of the price of dairy products in the EU

2013-ban a tej termelői ára rekordszintet ért el világszerte, amelyet elsősorban Kína csökkent tejtermelése (5-6%), hirtelen megnövekedett behozatala és a kedvezőtlen időjárási körülmények (pl.: Ausztráliában, Új-Zélandon) idézték elő. A magas árak 2014 közepéig tartottak ki. Ezt követően a tejtermékek nemzetközi árai fokozatosan csökkentek, amelyben a kínai kereslet csökkenése is szerepet játszott, mivel az ázsiai ország gazdasági növekedése nem a megjósolt ütemben folytatódott (2015-ben 12-14% helyett alig érte el 6,9%-ot, habár még így is jelentősnek számít). Az árak utóbbi években tapasztalt csökkenésében nagy szerepet játszott az orosz embargó bevezetése, a legjelentősebb exportáló országok termelésének fokozása és a világ tej és tejtermék iránti igényének visszaesése. A tejtermelők nem tudtak a globális kereslet csökkenésére megfelelő ütemben reagálni (EUROPEAN COMMISSION, 2015). 2016-ban a tejárak csökkenése folytatódott, a tejtermelés jövedelmezősége a takarmányárak növekedésével romlott. A jövőben leginkább Kína tej- és tejtermék fogyasztása és önellátottsága lesz hatással az árak alakulására (OECD-FAO, 2016).

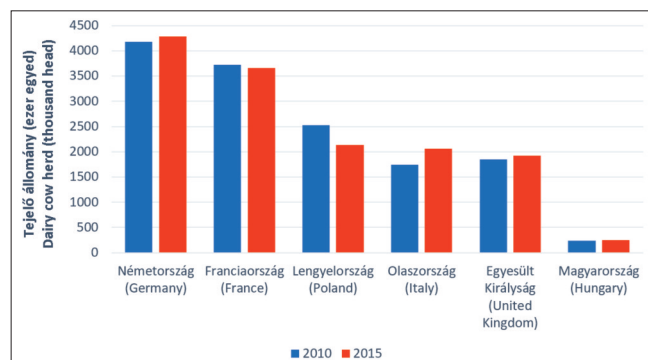
A világ legjelentősebb tej és tejtermék előállítója az EU. A tagországok nyerstej árának alakulása jelentős különbségeket mutat: 2016 októberében a nyerstej ára 100 kg-ra vetítve Németországban 26 euró, Olaszországban 31 euró, míg Magyarországon 23 euró körül alakult. Az árakra hatással volt a vaj és a sajt iránt mutatkozó globális kereslet és az országok megnövekedett importigénye (EU-RÓPAI BIZOTTSÁG, 2016b).

A globálisan tapasztalható integrációnak és regulatív rendszerek leépítésének köszönhetően a nyerstej árak közelítenek egymáshoz, de még így is jelentős eltéréseket tapasztalunk az egyes uniós tagállamok között. Az árak volatilitása hátrányosan érinti a gazdákat, ráadásul a nyerstejnek nincs kiépült határidős piaca Európában, vagyis a termelőknek fedezeti üzletek kötése sem nyílik lehetősége. Ezek segítségével, az árak ingadozását nem lehet ugyan mérsékelni, de az abból fakadó veszteségek csökkenthetőek. A tejárak emelkedése érdekében az EU több intézkedést is hozott az elmúlt évben, például jelentősen bővítette az intervenció felvásárlásokat és támogatta a magántárolást is, különösen a sovány tejporkivitel esetében. Ezen felül kivételes piaci eszközök bevezetésére, pénzügyi és promóciós támogatások indítására is sor került. Ez utóbbi rendszer alkalmazásával 2016 júniusáig 3,5 millió tonna tejegyenértékű vajat, sajtot és sovány tejporkivitel vontak ki a piacról (FAO, 2016). Az EU-ban a termelők továbbra is a piaci sokkhatásoknak kitéve tevékenykednek, számos tagállamban nem megoldott érdekképviselőtük, amit a kockázatkezelő eszközök hiánya is súlyosbíthat (AMTF, 2016).

2.3. Szarvasmarha állomány alakulása a világban és az EU-ban – The number of the cattle herd in the world and the EU

A világ szarvasmarha állománya 2013-ban 1,494 milliárd darab volt, amelyből a tejelő állomány 271 millió egyed jelentett. A legnagyobb állatlétszámmal Brazília (217 millió egyed) és India (214 millió egyed) rendelkezett. Az EU-28 tagországában összesen 88 millió szarvasmarhát tartottak, amely közel azonos az Egyesült Államok állományával (89 millió darab) (EUROSTAT, 2016).

2015-ben az EU-ban a legnagyobb, mintegy 4,3 millió egyedből álló tejelő szarvasmarha állomány Németországban volt. Franciaországban az állomány nagysága 3,6 millió volt, Lengyelországban pedig meghaladta a 2 millió egyedeket. Az Egyesült Királyság állománylétszáma 1,9 millió egyed körül alakult, Magyarország pedig 251 ezer tejelő szarvasmarhát tartott ebben az évben (2. ábra).

2. ábra

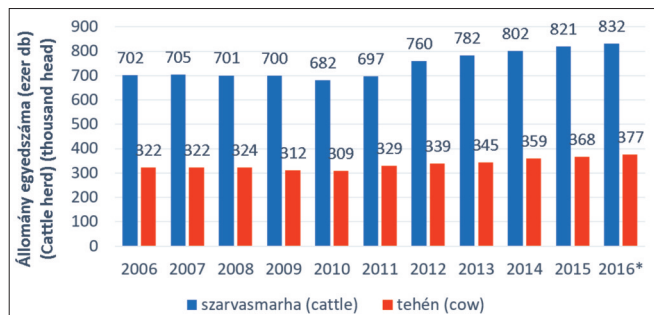
Fig. 2

A tejhasznú szarvasmarha állomány alakulása az EU egyes tagországaiban (2010 és 2015)

(The dairy cow herd in some EU member states in 2010 and 2015)
Forrás (Source): EUROSTAT, 2016 alapján saját szerkesztés

2.4. Magyarország szarvasmarha ágazatának helyzete – The situation of the cattle sector in Hungary

A 3. ábra mutatja be az elmúlt tíz évben a szarvasmarha állomány alakulását Magyarországon. A legalacsonyabb egyedszám 2010-ben volt (682 ezer), 2012 óta viszont növekedés tapasztalható. 2016-ban a 832 ezres állományból a tehenek száma 377 ezer egyedet tett ki (KSH, 2016a).

3. ábra

Fig. 3

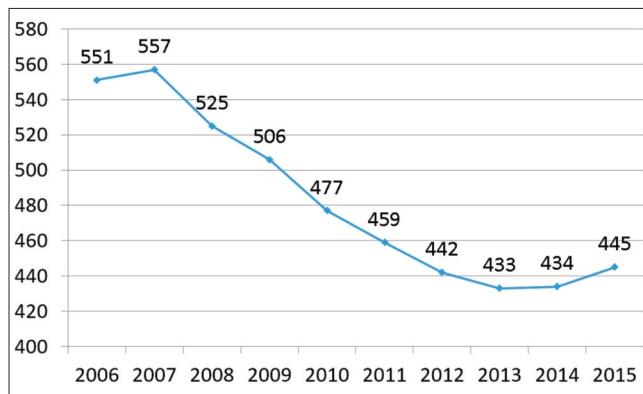
Magyarország szarvasmarha állománya 2006-2016* között (The cattle herd in Hungary between 2006 – 2016)

Forrás (Source): KSH, 2016a alapján saját szerkesztés

A 2016-os Gazdaság szerkezeti Összeírás alapján megállapítható, hogy a szarvasmarha állomány létszáma a 2013-as évhez képest 2016-ra a gazdasági szervezeteknél 7%-kal, az egyéni gazdaságoknál pedig 12%-kal nőtt. A szarvasmarha tartók száma csökkent, 2016-ban nem érte el a 18 ezret. A szarvasmarha tartással foglalkozó gazdasági szervezetek száma nőtt (1 171 db), míg az egyéni gazdaságok száma csökkent (16 807 db). Az állatállomány megoszlása állandónak tekinthető, 38%-uk az egyéni gazdaságok (átlagos egyedszám 19 db), 62%-uk a társas vállalkozások (átlagos egyedszám 432 db) tulajdonában van. Az 1-9 egyedet tartó, önelátó és félig árutertermelő szarvasmarhatartó egyéni gazdaságok száma meghaladja a 10 ezret. A 100-500 egyedet tartók száma az egyéni gazdaságok esetén 600 db, társas gazdaságok esetén nem éri el a 350 db-ot. Az 500 feletti állománnyal rendelkező társas vállalkozások száma több mint 300 db, 2016-ra növekedett a számuk. A tehenek 57%-a tejhasznú, 34%-a húshasznú, a további 9% pedig kettős hasznosítású (KSH, 2017).

A tejtermelő gazdaságok száma folyamatos csökkenést mutat az elmúlt 10 évben, Magyarországon a számuk 2015-ben 445 db volt (4. ábra) (KSH, 2017). A csökkenés oka, hogy az Európai Unió számos új környezetvédelmi és állategészségügyi előírást vezetett be Magyarország 2004-es csatlakozását követően, melyeknek a magyarországi tejelő szarvasmarha telepek nem tudtak megfelelni, így kénytelenek voltak felszámolni a gazdaságot vagy a tejelőállományt.

Magyarország tejtermelése 2015-ben megközelítőleg 1,9 milliárd liter tej volt, amely nem érte el az EU-s csatlakozás előtti mennyiséget. A hazai tejtermelés az EU összesített eredményéhez csupán 1-2%-kal járul hozzá. Magyarország tejtermelése 2004-2015 között stagnált, minimális visszaesés volt tapasztalható 2010-ben (1,641 milliárd liter), majd ezt követően lassú növekedés volt megfigyelhető (5. ábra). Ezzel szemben az egy tehenre jutó tejtermelés évről-évre folyamatosan nő, mely az EU-s csatlakozást követően érte el a 6 000 liter/tehen/év szintet. Jelenleg az egy tehenre jutó éves tejtermelés 7 501 liter (KSH, 2016c).

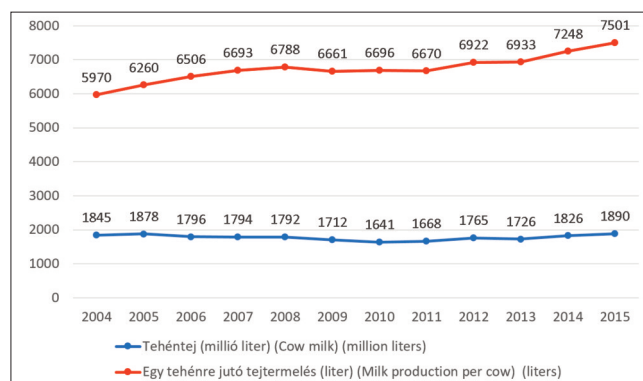

4. ábra

Fig. 4

Tejtermelő gazdasági szervezetek hazánkban (db) (The number of milk producing farms in Hungary)

Forrás (Source): KSH, 2015b alapján saját szerkesztés

5. ábra

Fig. 5

Az összes és az egy tehenre jutó tejtermelés Magyarországon 2004-2015 között

(The total and per cow milk production in Hungary between 2004 – 2015)

Forrás (Source): KSH, 2016c alapján saját szerkesztés

Magyarországon 2016 októberében a szeptemberi árhoz képest 7%-os emelkedést követően a nyerstej országos termelői átlagára 77,64 Ft/kg volt, amelyet az alapár 5%-os növekedése, a zsírtartalom 0,1 százalékpontos és a fehérjetartalom 0,13 százalékpontos javulása idézett elő (AKI, 2016).

2012-ben az tej felvásárlási ára átlagosan 88 Ft/l, 2013-ban 99 Ft/l, 2014-ben 106 Ft/l, míg 2015-ben 82 Ft/l volt (KSH, 2015a). Az utóbbi évek legmagasabb átlagára 2014 februárjában volt megfigyelhető, ezt követően 100 Ft/literre csökkent, majd 2015 februárjára literenkénti ára 90 Ft-ra esett vissza. A 2015-ös év óta azonban tovább csökkent, 2016. június hónapban érte el a legalacsonyabb értéket (67 Ft/l) (KSH, 2016d).

Hazánkban a zuhanó tejárakra a tejkvóta megszüntetésével járó bőszéges kínálat, az orosz embargó bevezetése, valamint az olcsóbb tejek beáramlása volt hatással. 2015-ben 19%-kal nőtt hazánk folyadéktej kivitele a 2014-es évhez képest, de ez sem tudta kompenzálni az évről-évre csökkenő tejfogyasztást. A tejszín termelésének és belső fogyasztásának bővülése elősegítette a tejszín árának stabilitását. A joghurt termelése azonos szinten mozog az elmúlt években, a fogyasztás 0,1 kilogrammal csökkent (EUROPEAN COMMISSION, 2016).

3. ANYAG ÉS MÓDSZER – MATERIALS AND METHODS

Az állati eredetű termékek, ezen belül a tej- és tejtermékek előállításának, kereskedelmének és áralakulásának világpiaci kilátásai több ismert és elismert nemzetközi szervezet (EMB, Európai Bizottság, FAO, OECD, USDA stb.) prognózisaira támaszkodva került elemzésre. A vizsgálatot nehezítette, hogy a különböző előrejelzések módszertana eltérő, nem feltétlenül ugyanazon feltételezésekre épülnek, nem ugyanazon időszakokra vonatkoznak, továbbá esetenként a gyűjtőfogalmak sem azonosan definiáltak. A tej- és tejággazat hazai kilátásainak elemzésénél elsősorban az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI), a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az Európai Bizottság adatbázisaira és kutatásaira támaszkodtam.

Az általam vizsgált időszak a világpiaci kitekintés fejezetben az OECD-FAO anyag felhasználásával a 2014 – 2026 közötti időszakra vonatkozik, esetenként viszont a hatékonyabb elemzés érdekében ennél hosszabb adatsorokat is használtam. A magyarországi adatok esetében a 2010 – 2016 közötti időszakot elemeztem, esetenként néhány év eltéréssel.

A folyadéktej, a vaj, a sajt és a tejpor fogyasztás vizsgálata esetében a CLAL és az OECD-FAO adatokat használtam. Az országos vizsgálat esetében a CLAL adataira támaszkodtam, mivel itt hatékonyabb elrendezésben találhatóak meg ezek a típusú adatok, azonban a kalkulációihoz a CLAL adatbázisa is a FAO információit használja (habár minimális eltérés így is található az értékek között).

4. EREDMÉNYEK – RESULTS

4.1. A tejtermékek keresletének és a fogyasztásának változása – Changes in the demand and the consumption of dairy products

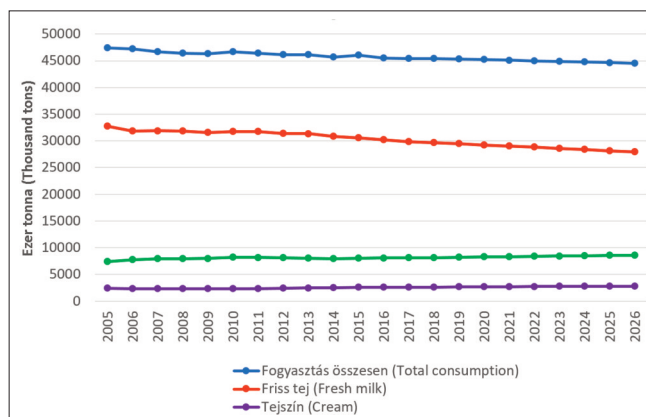
4.1.1. A kereslet bővülése – The expansion of demand

A tej és tejtermékek iránti globális kereslet folyamatosan nő, melynek háttérben elsősorban Kína és India, másodsorban Délkelet-Ázsia és Afrika növekvő fogyasztása áll. A fejlett országok jelentős részében ezzel szemben a fogyasztás stagnálása tapasztalható. A kereslet növekedésének elsődleges okai a népességnövekedés és a változó fogyasztási szokások, valamint a javuló jövedelemhelyzet (VÖNEKI és MÁNDI-NAGY, 2014).

A tej- és tejtermék-fogyasztás legnagyobb, a globális tejtermelés 52%-át jelentő részarányát a friss tejtermékek teszik ki. Ez az arány előreláthatóan tovább növekszik (54% fölé) a következő tíz évben a fejlődő országok növekvő tejtermelésének köszönhetően. Az előrejelzések szerint a friss tejtermékek fogyasztása a fejlődő országokban várhatóan évente 2,9%-kal fog növekedni. A tejtermékek egy főre jutó fogyasztása a fejlődő országokban várhatóan évente átlagosan 1,0%-kal fog emelkedni, a vajé 1,1%-kal, a teljes tejporé 1,1% -kal, a soványtejporé 1,5%-kal, míg a sajté 0,8%-kal. Valamennyi tejtermék fogyasztásának növekedési üteme lassul az elmúlt évtizedekhez képest (OECD-FAO, 2016).

A friss tejtermékek fogyasztása 2006 és 2016 között 0,4%-kal csökkent évente átlagosan, ami 1 658 ezer tonna csökkenést jelent (6. ábra). Hasonló éves csökkenést (0,6%) tapasztalunk, amennyiben az egy főre vetített fogyasztást vizsgáljuk (7. ábra). Az EU or-

szágait vizsgálva elmondható, hogy míg az EU-15-ben 0,8%-kal csökkent évente átlagosan az egy főre jutó friss tejtermékfogyasztás (az előrejelzések szerint a csökkenés folytatódni fog, bár kisebb mértékű lesz), addig az EU-N13 országaiban 0,5%-kal növekedett évente. A prognózisok szerint 2026-ra megközelítőleg 0,20-0,23%-kal fog csökkeni mind a friss tejtermékfogyasztás, mind az egy főre jutó fogyasztás (OECD-FAO, 2016).

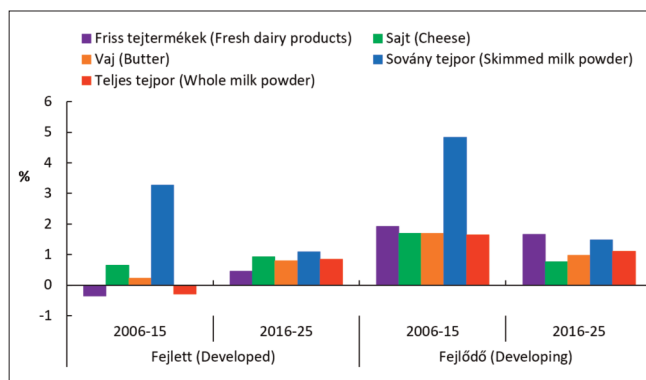

6. ábra Friss tejtermék fogyasztásának előrejelzése az EU-ban, 2005-2026 (ezer tonna)

(Fresh Dairy Product consumption projections for the EU, 2005-2026 (thousand tons))

Forrás (Source): OECD-FAO, 2016

Az egy főre jutó friss tejtermék fogyasztás várhatóan évente 1,7%-kal fog nőni a fejlődő országokban, de lassabb ütemben, mint az utolsó évtizedben (1,9%/év) (7. ábra). A friss tejtermékek fogyasztásának aránya marad a legmagasabb a tejtermékekben belül a fejlődő országokban. A fogyasztási szintek között továbbra is jelentős különbségek vannak a fejlett és fejlődő országok esetében. 2025-re az egy főre jutó fogyasztásban a friss tejtermékek aránya növekszik, a kevésbé fejlett országokban átlagosan 29 kg-ra, ezzel szemben a fejlődő országokban átlagosan 56 kg-ra (OECD-FAO, 2016).

7. ábra A tejtermékek egy főre jutó fogyasztásának éves növekedési üteme a fejlett és fejlődő országokban, %

(Annual growth rates of per capita consumption for dairy products in developed and developing countries, %)

Forrás (Source): OECD-FAO, 2016

A magas növényi olajtartalmú margarinok ár aránya befolyásolja a vaj és a tejszír keresletét. Míg a fejlődő országokban a növényi olajokat egyre inkább a tejszírt helyettesítő termékeként használják, addig a vaj kereslete, a változó fogyasztási szokások hatására, más olajok és zsírok helyett mutat majd növekvő tendenciát a fejlett országokban (OECD-FAO, 2016).

A dél-ázsiai étrend állati fehérjéinek fő forrásai a tejtermékek. Kína egy főre jutó fogyasztása gyorsan emelkedett, de még így is alacsony más fejlődő, illetve különösen a fejlett országokkal szemben (GEROSA és SKOET, 2013). A kínai étrend hagyományosan növényi alapú volt, leginkább az idősek, a gyerekek és a betegek fogyasztottak tejet, mivel gyógyhatású élelmiszernek tartották és terápiás céllal alkalmazták. A különböző gazdasági – társadalmi hatások végül az étkezési szokások jelentős változásához vezettek, aminek hatására a tej és tejtermékek beépültek az étrendbe. Az ezredfordulótól kezdve a kormány számos intézkedést tett a tejtermelés elősegítése és a technológiai fejlesztés érdekében, jelentős beruházásokkal támogatva a kitűzött célok elérését. A szektor gyorsan fejlődött, azonban nem szabad elfeledkezni a 2008-as melamin botrányról.

A tejfogyasztási szokások kultúránként és az egyes régiók gazdasági fejlettségének függvényében változnak. Az állati termékek egy főre jutó fogyasztásban és annak növekedésében mindig nagy különbségek találhatóak a fejlődő és a fejlett országok összevetésében, az egyes régiók között, de még a régiókon belül is. Ezek a különbségek különösen szembetűnők a tejtermékek esetében (GEROSA és SKOET, 2013). Míg Franciaországban nagy hagyománya van a tej és tejtermékek fogyasztásának, addig Kínában csupán az elmúlt években terjedt el. Kína jelentős növekedése ellenére is küzd az erős tradicionális, kulturális és földrajzi tényezőkkel, mint ahogy arra GEROSA és SKOET (2013) is rávilágít. Kínában a városi és a vidéki térségek között jelentős különbség van a tejtermelés és tejfogyasztás tekintetében, mivel a tejfogyasztás sokkal magasabb a városi térségekben, mint vidéken. A vidéki látszólag alacsony fogyasztás fő oka a nem regisztrált otthoni tejfogyasztás lehet. A termelés és fogyasztás regionális eltérései főleg a történelmi és kulturális különbségekre vezethetők vissza. A termelt tej körülbelül 85%-át a kedvező klimatikus és takarmányozási tényezőknek köszönhetően Kína északi részén termelik meg. A lakosság 60%-a azonban délen él, ami megnehezíti a kereslet és kínálat összeegyeztetését. A megnövekedett termelés nem volt képes jobb elérhetőséget és fogyasztást biztosítani a társadalom minden rétege számára. A termelés és az egy főre jutó fogyasztás növelése mellett az is fontos cél, hogy a társadalom legkiszolgáltatottabb tagjai, illetve valamennyi háztartás élvezhesse a tejtermékek javuló elérhetőségét (GEROSA-SKOET, 2013).

Az elmúlt években a fogyasztói igények nagymértékben differenciálódtak, a márkahűség és a fogyasztói lojalitás csökkenése érzékelhető. Az élelmiszerfogyasztási szokások a társadalmi különbségek hordozói, és egyben megtestesítik az egyén kulturális értékeit, ízlésvilágát. A fogyasztók életszínvonalának emelkedése a vásárlói magatartás megváltozását eredményezte, melyre már HORVÁTH és LEHOTA (1998) is felhívta a figyelmet. Manapság az európai és a magyarországi fogyasztók egyre több gondot fordítanak egészségük megőrzésére, egyre több információt szereznek az egészséges életmódról, és nagyobb mértékben vállalják a felelősséget saját egészségükért (SZAKÁLY, 2012).

4.1.2. A fogyasztási adatok alakulása – *Development of consumption figures*

A legfejlettebb országokban a legmagasabb az egy főre jutó fogyasztás. Annak növekedésével lehet számolni azon fejlődő országok esetében is, melyek rendelkeznek tejtermék-fogyasztói szokásokkal, de a fogyasztási szint csak a fogyasztók alacsony jövedelmének növekedése után fog várhatóan számottevően emelkedni. Ezen kívül azokban a fejlődő országokban is több tejet fognak felhasználni, melyekben a tejtermékek fogyasztási szokása nem, vagy alig terjedt el, de a fogyasztás dinamikusan nő (pl. Kína).

Az OECD-FAO (2016) adatok szerint a friss tejtermékek fogyasztása esetében világszinten mérsékelt növekedésnek lehetünk szemtanúi 2026-ig, melynek fő oka az ázsiai országok piaci részesedésének erőteljes növekedése lesz. Az EU-27 fogyasztása 3%-kal fog növekedni 2012-höz képest, az USA viszont 7%-os csökkenéssel számolhat. A világszintű 11%-os növekedésben nagy szerepet fog játszani Pakisztán, India és Kína (OECD-FAO, 2016).

GEROSA és SKOET (2013) szerint a tej (és a hús) gyorsan növekvő fogyasztásának mozgatórugói azok a növekvő jövedelmű társadalmi rétegek, akik az elsődlegesen keményítő-alapú étrendjüket növekvő mennyiségű húst és tejet tartalmazó étrendjüket növekvő mennyiségű húst és tejet tartalmazó étrendjüket szeretnék módosítani. Ezek a folyamatok várhatóan a jövőben is folytatódnak, és az állati termékek iránti lehetséges növekvő kereslet továbbra is jelentős marad a fejlődő országok nagy részén. Ezt a feltevést, miszerint a jövedelem növekedése és a táplálkozási szokások változása miatt erősödhet a kereslet, főleg Ázsiában, Észak-Afrikában és a Közép-Keleten, MÁNDI-NAGY (2013a) is megerősíti. A jövedelemnövekedést TÍMÁR (2004) már közel egy évtizede a keresletbővülés egyik okaként említette, továbbá hangsúlyozta az étkezési szokások változását, ahol is a tejtermékek térnyerését emelte ki a hússal szemben. Ez alapján kijelenthető, hogy a fogyasztás növekedése a hosszú távú folyamatokhoz kapcsolódik. A tejtermékek ára közgazdaságtani értelemben rugalmatlan, így már a kínálat néhány százalékos változására is erősen reagál (MÁNDI-NAGY, 2012). A tejfogyasztás növekedése és a jövedelemnövekedés közötti kapcsolat oka, hogy a tej nem tekinthető inferior jószágnak, mert a jövedelem növekedésével a fogyasztás is nő, a legmagasabb jövedelmi kategóriákban is. Ez előrevetíti azt, hogy az életszínvonal és a vásárlóerő növekedésével a tej fogyasztása is emelkedni fog (TÍMÁR, 2004).

A CLAL (2016) adatai szerint 2015-ben Ukrajnában (122,64 kg/fő), Ausztráliában (112,65 kg/fő) és Új-Zélandon (109,74 kg/fő) fogyasztották a legtöbb tejet, de hasonlóan magas volt a fogyasztás mértéke Fehéroroszországban, az USA-ban, Kanadában, Oroszországban és az EU-27-ben is.

Az EU-ban a folyadéktej egy főre vetített átlagos fogyasztása az elmúlt évek csökkenő tendenciáját követően 2015-ben 58,09 kg volt, ami 2014-hez képest több mint 5%-os visszaesést jelent. A fejenkénti fogyasztás 8 kg (Bulgária) és 140 kg (Észtország) között alakult. A tagországokban a tejtermelés gazdasági súlya összefüggést mutat a folyadéktej fejenkénti fogyasztásával. Magyarországon a folyadéktej egy főre vetített fogyasztása az elmúlt években folyamatosan csökkent, 2014-ben már csak 46,5 liter volt (AKI, 2015).

A sajt fogyasztás az EU-ban lassan, de folyamatosan nőtt az utóbbi években, így az EU átlaga 2015-ben fejenként 17,87 kg-ot tett ki. A legnagyobb sajt fogyasztók Görögország, Luxemburg,

Franciaország, Németország és Olaszország, több mint 22 kg/fő mennyiséggel. Ezzel szemben Románia, Bulgária, Írország, Spanyolország, Málta, Portugália, Szlovénia és Szlovákia egy főre jutó fogyasztása nem érte el a 10 kg-ot. Az EU-27 átlagához közelít az USA (16,01 kg) fogyasztási szintje, de 10 kg feletti még Argentína, Kanada és Ausztrália egy főre jutó sajt fogyasztásának nagysága is. Az EU-28 sajt fogyasztása átlagosan 0,8%-kal nőtt 2006-2016 között évente. A növekedés elsősorban az EU-N13 országainak köszönhető, ahol 2,8%-kal nőtt az éves sajt fogyasztás. Az előrejelzések szerint mind az össz fogyasztásban, mind az egy főre vetített fogyasztásban folytatódni fog a növekedés 2026-ig (OECD-FAO, 2016). Magyarországon a sajt és a túró egy főre jutó fogyasztása 5,7 kg/fő volt 2014-ben, nem változott jelentősen a korábbi évekhez viszonyítva (AKI, 2015).

A legnagyobb vaj fogyasztó ország 2015-ben 5,48 kg-os fejenkénti fogyasztással Fehéroroszország volt, megelőzve ezzel Új-Zélandot. Az EU-27 tagállamaiban 4,42 kg/fő volt ez az érték, Ausztráliában és Indiában 3,96 és 3,83 kg/fő. Kanada esetében 2,95 kg/fő vajat fogyasztottak az ott élők, illetve hasonló értékkel találkozhatunk az USA esetében is (2,6 kg/fő) (CLAL, 2016). Az OECD-FAO (2016) adatai szerint az egy főre jutó éves átlagos vaj fogyasztás növekedett (0,9%-kal) az elmúlt 10 évben és az előrejelzések szerint a tendencia folytatódik 2026-ig. A növekedés üteme a sajtéhoz hasonlóan itt is az EU-N13 országainál volt a nagyobb a vizsgált időszakban, évente átlagosan 3,1%-kal nőtt az egy főre jutó fogyasztás (OECD-FAO, 2016). Magyarországon 2014-re a vaj és vajkrém fogyasztás 0,9 kg-ról 1 kg-ra nőtt.

A soványtejpor esetében Algériában és Ausztráliában 3,78 kg, illetve és 3,34 kg volt az egy főre jutó fogyasztás. A két ország mellett Mexikó, Kanada, az USA, az EU, Japán, Oroszország és Chile említhető a jelentősebb piaci szereplők között. Teljes tejpor esetében Venezuela a vezető ország, 6,59 kg-os fejenkénti fogyasztással, öt követi Algéria 5,42 kg/fő értékkel, míg Új-Zéland csupán csak a harmadik helyen áll 3,97 kg/fő mennyiséggel. Braziliában, Argentínában, Ausztráliában, Mexikóban és Kínában említhető még jelentősebb egy főre eső fogyasztás. Az EU-27 átlaga 0,77 kg/fő, mely közel azonos értéket mutat az előző évhez képest (CLAL, 2016). Az OECD-FAO (2016) adatai szerint az EU-28 országaiban nem volt jelentős változás a soványtejpor fogyasztásban 2006-2016 között, évente átlagosan 0,2%-kal csökkent. Amennyiben külön vizsgáljuk az EU-15 és EU-N13 országokat, akkor elmondható, hogy az utóbbiak esetében az összes fogyasztás csökkenésének ellenére évente átlagosan 5,4%-os növekedés volt tapasztalható. Az előrejelzések viszont már jelentős változást mutatnak. Az EU-15 országok esetében 3,5%-os növekedést prognosztizálnak, míg az EU-N13 országoknál csak 1,9%-os növekedéssel számolnak a vizsgált időszak végéig. A teljes tejpor esetében hasonló tendencia figyelhető meg, mint a soványtejpor esetében az elemzett intervallumban (OECD-FAO, 2016).

4.1.3. A hazai tej- és tejtermékfogyasztás – The Hungarian consumption of milk and dairy products

Mivel a tej és tejtermékek kereskedelme – a termék romlandó jellegénél, valamint számottevő szállítási költségénél fogva – a termelés relatíve kis hányadát teszi ki, egy adott ország, régió tejága-zatának fejlettségét alapvetően meghatározza a helyi fogyasztás szintje és szerkezete. A fogyasztás terén nagymértékű eltérések tapasztalhatók az EU tagországai között. Magyarországon a tej

egy főre vetített fogyasztása 178,8 kg volt 2014-ben a KSH adatai szerint. A fogyasztás szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy míg lemaradásunk kicsi a fogyasztói tej, a tejszín, a tejföl és az ömlesztett sajt esetében, addig a savanyított termékekből, ízesített tejsitalokból, sajtból, túróból, vajból és sűrített tejből lényegesen kevesebb fogy Magyarországon, mint más tagországokban. Magyarország sajt fogyasztása a volt szocialista országok átlagával lényegében megegyezik, viszont nagy a lemaradásunk a régió vajfogyasztásához képest, kisebb mértékű pedig a tejfogyasztásban.

A tej és tejtermékek fogyasztása annak ellenére sem nőtt az utóbbi években, hogy a GFK HUNGÁRIA (2013) 2012. évi felmérése szerint a sajt, a fogyasztói tej, valamint a tejföl a legkedveltebb 15 élelmiszer közé sorolható Magyarországon. A fogyasztói gyakoriság tekintetében a tejtermékek – a kenyérfélék és a kávé után – a harmadik helyen állnak (az ilyen termékeket napi rendszerességgel fogyasztók aránya 64%). Az alacsony fogyasztási szint hátterében – a hagyományos étkezési kultúrán túl – az egészségtudatos fogyasztók alacsony aránya, a tejtermékekkel kapcsolatos fogyasztói tévhitek, a különböző jelölések és védjegyek alacsony ismertsége és támogatottsága, és legfőképpen a hazai fogyasztók érzékenysége áll (TEJ TERMÉKTANÁCS ÉS SZAKMAKÖZI SZERVEZET, 2013).

Magyarországon a folyadéktej egy főre jutó fogyasztása 50,5 liter volt 2012-ben. A sajt és a túró egy főre jutó fogyasztása 5,6 kg/fő, a vaj és a vajkrémé 0,8 kg/fő volt 2012-ben (1. táblázat). A vajfogyasztás alacsony szintje az étkezési szokásokra vezethető vissza. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a margarin fogyasztása 2012-ben (3,4 kg/fő) több mint a négyszerese volt a vajnak és a vajkrémének együttesen (VÖNEKI ÉS MÁNDI-NAGY, 2014).

1. táblázat

Table 1

A tej- és tejtermék-fogyasztási szokások alakulása Magyarországon (Milk and dairy product consumption habits in Hungary)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2012	2014
Folyadéktej (l/fő) (Liquid milk, litre/capita)	61,8	60,5	58,6	56,9	53,8	53,5	52,9	50,5	46,5
Sajt és túró (kg/fő) (Cheese and cot- tage cheese, kg/capita)	5,4	5,5	5,6	5,5	5,5	5,4	5,4	5,6	5,7
Vaj (kg/fő) (Butter, kg/capita)	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8	1

Forrás (Source): MÁNDI-NAGY, 2015

A fogyasztás esetében a tejága-zatunk legnagyobb versenyhátránya a hazai fogyasztók gyenge fizetőképessége. Ehhez a tejszektor szereplői csak azzal tudnának alkalmazkodni, ha mérsékelnék az import kizorító hatását (BODNÁR et. al., 2013). MÁNDI-NAGY (2013c) adatai szerint a hazai tej és tejtermékek fogyasztása nemzetközi összehasonlításban rendkívül alacsonynak számít. A sajt fogyasztás az elmúlt években nem változott jelentősen, sem mennyiségileg, sem választékban. A 90-es évek egyoldalú Trappista fogyasztása még mindig tart, amit az EU tagság utáni sajtimportból származó választékbővülés lazított fel valamelyest (UDOVECZ, 2013).

A hazai tejmarketing egyik alapvető feladata, hogy eloszlassák az általános tévhiteket, főként hogy az alaptejtermékek nem tartalmazzak „E-számú” adalékanyagokat. A marketingkommunikációban főként az egészségvédő funkció kihangsúlyozása, illetve a fiatalok megnyerése lehet a fő cél. Míg a különleges és egyedi termékeknel, ahol kereslet növekszik, a minőség és az egyedi tulajdonság a választás alapja, addig a tömegtermékeknel az ár (UDOVECZ, 2013).

A magyar lakosság egy főre vetítve évente átlagosan ~178 kilogramm tejet és tejterméket fogyaszt, ezzel szemben az ideális mennyiség 270 kg/fő/év lenne (KSH, 2016e). Az egy főre vetített tej és tejtermékek hazai kínálata 2014-ben éves viszonylatban 6,2%-kal bővült, és a 2010. év szintjére emelkedett. Az előző öt év átlagához képest a 2014. évi mennyiség 1,9%-kal több volt. Az egy főre jutó összes tej mennyisége 179 liter, ami napi fél liter tejnek felel meg (KSH, 2016e).

A tej és tejtermékek fogyasztása jelenleg Magyarországon jövedelmi kérdés, így a családok bevételeiknek megfelelő arányában fogyasztják ezen termékeket. Magyarország alacsony tej és tejtermék fogyasztási átlaggal rendelkezik az Európai Unió tagországaival viszonyítva. A fejlett országokban a tej és tejtermékek fogyasztása éves szinten akár 300-360 kg/fő/év is lehet. A közép-kelet-európai uniós országokban ennél alacsonyabb a fogyasztás, de még Romániában és Lengyelországban is 200-260 kg/fő/év között változik. Jelenleg a folyadék tej- és sajtófogyasztásunk az Európai Unió átlag egyharmada, mely adatok alapján elmondható, hogy ez igen kedvezőtlen (KOVÁCS, 2016).

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK – CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

A globális gazdasági növekedés lelassult az utóbbi években, 2015-ben 2,6% volt, de 2016-ban – a 2014. évi adathoz hasonlóan – ismét 2,7% körül várható. Az előrejelzések szerint az EU-ban a 2015. évi 1,9% gazdasági növekedés 2016-ban és 2017-ben is fennmarad. A világ tejfogyasztási és kereskedelmi tendenciái középtávon nem változnak. Ez azt jelenti, hogy évente mintegy 2%-kal, azaz tejegetyentékben 1,5 millió tonnával nő a tejtermékek globális importja. A tejtermékek növekvő importja az EU, az USA, Ausztrália és Új-Zéland 2014. és 2015. évi többlettermelésének csupán 30%-át fedte le. A termelői árak növelése érdekében a globális termelés és import növekvő ütemét össze kellene hangolni. A nyersanyagok alacsony világgpiaci ára miatt a nyersanyagokat termelő és exportáló közel-keleti, észak-afrikai és latin-amerikai országokban csökkent a vásárlóerő. A kőolaj exportőr országokban – miután a kőolaj ára már tartósan is nagyon alacsony – szintén csökkent a tejtermék importjának volumene, ami további árcsökkenést eredményezett. Az EU fontos célpiaca, Algéria 2015-ben például 22%-kal fogta vissza az EU-ból érkező importját. Ennek következtében más nettó élelmiszer-importőr országok az olcsó tejtermékek által keletkezett megtakarításokból egyéb élelmiszereket tudtak importálni.

Az alacsony árak miatt a globális exportőrök nem szívesen kötnek hosszú távú szerződéseket, ez pedig nagy bizonytalanságot okoz a világgpiacon. A korábbi orosz importkereslet várhatóan még akkor sem állna helyre, ha a nyugati országokkal szemben bevezetett importtilalmat eltörlőnék. A Kína által 2016 első két hónapjáról szolgáltatott importadatok bizakodásra adnak okot, azonban kérdéses, hogy meddig folytatódik a kedvező tendencia,

ugyanis a jövőben a tejtermékek világgpiaci árának alakulására Kína tej- és tejtermékfogyasztásának változása és önellátottsági foka hat a legerőteljesebben.

A tejkvóta megszüntetése után az EU-ban számos új beruházás történt, amelyek részben ellensúlyozni tudták a csökkenő tejárak miatt a piacról kilépő termelők által előidézett strukturális változást. A tejkínálat 2014 közepe óta meghaladja a keresletet, így a csökkenő kereslet miatt jelentkező túlkínálat következtében a tejtermékek ára 2016 első felében tovább esett. Az elmúlt években a hazai tejágazatban a magas felvásárlási árak miatt kedvező jövedelmi helyzet alakult ki, de biztosra vehető, hogy a zuhanó nyerstej árak miatt a termelők jelentős része veszteséget fog elkönyvelni. Ennél nagyobb problémát idéz elő, amikor a veszteségek hatására a gazdák a termeléssel is felhagynak, ahogy az többek között a 2008/2009-es tejkválság idejében is történt az EU tagállamaiban.

A fokozódó piaci verseny már évek óta arra ösztönzi a gazdákat, hogy növeljék a versenyképességüket úgy a hazai, mint a nemzetközi piacokon. Ezért is elengedhetetlenül fontos a termelői integrációk és összefogások erősítése, hiszen csak így erősödhet a termelők alkupozíciója és piaci biztonsága. Magyarország nem képes olyan mértékben kivédeni a világgpiaci sokkhatásokat, mint egy hatékonyabb tejágazattal rendelkező tagállam – még annak ellenére sem, hogy a piaci sokkhatások csak az ármeghatározó országokon keresztül, tompítva jutnak el hozzánk.

6. ÖSSZEFOGLALÁS – SUMMARY

A globális tejtermelés és a kereslet várhatóan állandó ütemű növekedési tendenciát mutat majd a következő években. A tej- és tejtermékek külkereskedelmében Kína meghatározó piaccá válhat. A nemzetközi kereskedelem import oldalán Oroszország, Szaúd-Arábia, Kína és Japán szerepe kiemelkedő, míg export oldalon Új-Zéland, Ausztrália és az USA-é. A hazai külkereskedelem főként a szomszédos tagállamokkal zajlott. A kivitelnket főleg az alacsony hozzáadott értékű, feldolgozatlan termékek alkotják, amelyek főként az olasz, román, szlovák és horvát piacra kerülnek. Az importunk jellemzően Németországból, Lengyelországból és Szlovákiából származó, magas feldolgozottságú, főként késztermékekből áll. Magyarország tejfogyasztási szintje alacsony az EU átlagához képest, melynek elsődleges oka a hazai fogyasztók gyenge fizetőképessége.

Hazánkban a tejtermék-fogyasztási cél az lenne, hogy a jelenlegi 1:2 Ca:P arány 1:1 ideálisra javuljon. Ehhez el kellene érni a mintegy 260-270 kg/fő/éves tejfogyasztási szintet, ami a gyakran „magyar néma járvány”-ként is emlegetett csonttritkulás kialakulását is képes lenne megelőzni, elterjedését mérsékelni. Magyarországon, ha ezt a mértéket nem is éri el a fogyasztás, de az 1987-ben mért közel 200 kg/fő/év fogyasztás kedvezőbb képet mutatott, mint a jelenlegi 150-165 kg/fő/éves átlag.

A növekvő népességgel párhuzamosan a fogyasztói igények is növekedést mutatnak, elsősorban a magasabb hozzáadott értékű termékek iránt. Koncentrált lett a tejtermékek marketingje, mivel az Európai Unió tagállamai és köztük Magyarország is arra törekszik, hogy pozitív megítélést kapjon a tej. A termék népszerűsítését Európa szerte már a bölcsődékben, óvodákban elkezdték.

A tejtermékfogyasztás szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy míg a fogyasztói tej, a tejszín, a tejföl és az ömlesztett sajt esetében kicsi a lemaradásunk a többi EU tagországhoz képest, addig a savanyított termékekből, ízesített tejsitalokból, sajtból, tú-

róból, vajból és sűrített tejből lényegesen kevesebb fogy Magyarországon. Hazánk sajt fogyasztása a volt szocialista országok átlagával lényegében megegyezik, viszont nagy a lemaradásunk a régió vajfogyasztásához képest, továbbá a tejfogyasztásban is mérhető volt kisebb mértékű leszakadás.

IRODALOM – REFERENCES

- (1) **AKI:** Agrárpiaci Jelentések. Tej és tejtermékek. **19** (11) 1-32 (2016)
- (2) **AKI:** Agrárpiaci Jelentések. Tej és tejtermékek. **18** (12) 32 (2015)
- (3) **AMTF:** Agricultural Market Task Force Report. https://ec.europa.eu/agriculture/agri-markets-task-force/amtf-exec-summ_en.pdf (2016)
- (4) **Udovecz G. (szerk.):** A magyar tejágazat helyzete és fejlődésének lehetséges iránya – A 2014-2020 közötti költségvetési tervezési időszak aktualitásainak tükrében. Tej Szakmaközi Szervezet és Terméktanács, Budapest. 2013. 203.
- (5) **CLAL:** Per capita Consumption. http://www.clal.it/en/?section=tabs_consumi_procapite (2016)
- (6) **Európai Bizottság:** http://ec.europa.eu/agriculture/market-observatory/milk/pdf/world-production-main-dairy-products_en.pdf (2016a)
- (7) **Európai Bizottság:** http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/short-term-outlook/pdf/2016-10_en.pdf (2016b)
- (8) **European Commission:** Short term outlook for the arable crops, meat and dairy markets in the EU for 2016-2017. Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Short Term Outlook – N°14. (2016)
- (9) **European Commission:** Prospects for EU agricultural markets and income 2015-2025. DG Agriculture and Rural Development. (2015)
- (10) **Eurostat:** Number of dairy cows: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tag00014&plugin=1> (2016)
- (11) **FAO:** Food Outlook October 2016. http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/COMM_MARKETS_MONITORING/Dairy/Documents/FO_Oct_16_DAIRY.pdf (2016)
- (12) **Gerosa S., Skoet J.:** Milk availability: Current production and demand and medium-term outlook. In.: Milk and dairy products in human nutrition. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 2013, 11-40.
- (13) **GFK Hungária:** A magyar tejágazat helyzete és fejlődésének lehetséges iránya. <http://www.tejtermek.hu/attachments/article/286/TANULM%C3%81NY%20PDF.pdf> (2013)
- (14) **GFK Hungária:** A legnagyobb badarságok a tejről. URL: http://www.elelmiszer.hu/friss_hirek/cikk/a_legnagyobb_badarsagok_a_tejrol (2011)
- (15) **Harangi-Rákos M., Szenderák J., Popp J.:** Tejpiaci válság az EU-ban. Állattenyésztés és takarmányozás. **65** (2) 1-21 (2016)
- (16) **Horváth Á., Lehota J.:** Az élelmiszerfogyasztási szokások változásának fogyasztás-lélektani és szociológiai vonatkozásai. AGRO-21 Füzetek (22) 42-46 (1998)
- (17) **IFCN:** Long Term Dairy Outlook. http://www.ifcndairy.org/media/downloads/20160928_IFCN-Article_Long-term-Dairy-Outlook.pdf (2016)
- (18) **Kovács K.:** A hazai tejtermelő tehenészetek gazdasági hatékonyságának vizsgálata. Doktori (PhD) értekezés, Debrecen, 2016.
- (19) **KSH:** Agrárium 2016 (előzetes adatok). Statisztikai tükör, 2017
- (20) **KSH:** Állatállomány – Statisztikai tükör (2016): <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/allat/allat1606.pdf> (2016a)
- (21) **KSH:** Táblák (STADAT) – Évközi adatok – A szarvasmarha-állomány kor és ivar szerinti megoszlása gazdálkodási formák szerint. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_oma002e.html (2016b)
- (22) **KSH:** A fontosabb állati termékek termelése (1990–). http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_oma002.html (2016c)
- (23) **KSH:** A fontosabb állatok és állati termékek felvásárlási átlagára (2002–). http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qsma003.html (2016d)
- (24) **KSH:** Statisztikai Tükör – Élelmiszermérlegek 2014. (2016e)
- (25) **KSH:** Táblák (STADAT) – Évközi adatok – Árak – A fontosabb állatok és állati termékek felvásárlási átlagára https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qsma004.html (2015a)
- (26) **KSH:** Tájékoztató adatbázis – Mezőgazdaság – Tej termelése, felhasználása – Tejtermelő gazdaságok száma <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> (2015b)
- (27) **Mándi-Nagy D.:** Agrárpiaci Jelentések Tej és Tejtermékek. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Piac-árinformációs Szolgálat Budapest. B (11) 3-10 (2013a)
- (28) **Mándi-Nagy D.:** Agrárpiaci Jelentések Tej és Tejtermékek. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Piac-árinformációs Szolgálat Budapest. **16** (1) 7-9 (2013c)
- (29) **Mándi-Nagy D.:** Agrárpiaci Jelentések Tej és Tejtermékek. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Piac-árinformációs Szolgálat Budapest. **15** (5) 6-8. (2013)
- (30) **OECD-FAO:** Dairy and Dairy Products in: OECD – FAO Agricultural Outlook 2016 – 2025. OECD, FAO. 2016, 136 p. (2016)
- (31) **Popp J., Harangi-Rákos M., Novak N., Szenderák J.:** A tejágazat helyzete és kihívásai. Holstein Magazin. **24** (6) 32-42. (2016)
- (32) **Szakály Z., Szente V., Polereczki Zs., Szigeti O.:** Consumer beliefs and misbeliefs about dairy products in Hungary. *Milch-wissenschaft-Milk Science International* **67** (2) 181-184 (2012)
- (33) **Tej Terméktanács:** Piaci Helyzetelemzés. Tej Szakmaközi Szervezet és Terméktanács, Budapest, 2012, 1.
- (34) **Tej Szakmaközi Szervezet és Terméktanács:** A magyar tejágazat helyzete és fejlődésének lehetséges iránya. Budapest, 2013, 116.
- (35) **Tímár I.:** Versenyképesség a magyar tejágazatban. Doktori (PhD) értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2004, 165.
- (36) **Vőneki É., Mándi-Nagy D.:** A tejágazat kilátásai a kvótarendszer megszüntetése után. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest. 2014, 125.